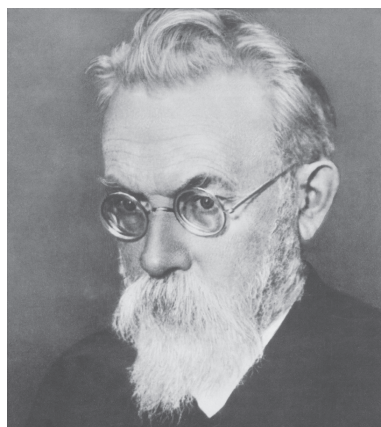

В.І. ВЕРНАДСЬКИЙ (до 150-річчя від дня народження)

Виповнилося 150 років від дня народження Вернадського Володимира Івановича (12.03.1863—06.01.1945) — видатного природодослідника, вченого широкого профілю, фундатора та першого президента Академії наук України (1918—1921), академіка АН СРСР та АН України

Народився В.І. Вернадський у м. Санкт-Петербурзі. В 1885 р. закінчив природниче відділення фізико-математичного факультету Петербурзького університету. Серед його вчителів були творець періодичної системи елементів Д.І. Менделєєв та основоположник ґрунтознавства В.В. Докучаєв. Протягом 1890—1911 рр. Володимир Іванович працював у Московському університеті: спочатку приват-доцентом, а з 1898 р. — професором кафедри мінералогії. В цей час він досліджував поклади залізних руд Криворіжжя. У 1908 р. Володимир Іванович отримав звання академіка Петербурзької академії наук. З 1914 р. Володимир Іванович працює директором Геологічного і мінералогічного музею. З ініціативи вченого та під його керівництвом у складі Академії наук з 1915 р. почала працювати Комісія по вивченню продуктивних сил Росії, розквіт діяльності якої настав пізніше — в роки становлення СРСР. У 1918 р. він був головою комісії по заснуванню Академії наук України та першим її президентом з 1918 по 1921 рік. Ним також були створені Державний радієвий інститут (м. Ленінград, 1922 р.), Комісія з історії знань (1926), Відділ живої речовини

(1927), перетворений на Біохімічну лабораторію, а згодом — Інститут геохімії і аналітичної хімії ім. В.І. Вернадського у Москві. Протягом тривалого часу Володимир Іванович обіймав керівні посади у багатьох установах. В 1943 р. він став лауреатом Державної премії СРСР.

Пізнання вченого-мислителя охоплювали таку велику кількість дисциплін, що сучасний геолог, геофізик, хімік, біолог все ще черпають у його працях славні й плодотворні ідеї. Він писав і про теорію атомного розпаду, і про ізотопи, про поширення різних хімічних елементів та радію, про життєдіяльність організмів та хімічний склад живої речовини і скрізь знаходив оригінальні рішення. Його думки завжди були плідним джерелом нового досягнення науки. В.І. Вернадський був родоначальником широких досліджень ресурсів колишнього СРСР. Засновані ним найкрупніші центри, інститути, наукові школи, лабораторії дали величезну користь промисловості, землеробству й обороні країни. Вчений завжди рухався вперед, завжди був готовий сприйняти нові ідеї. Його відкриття були і відповіддю на питання науки, і початком нових перспективних наукових напрямів,

вихідним пунктом великих наукових течій.

Володимир Іванович був також найкрупнішим істориком природознавства. Його історичні статті, присвячені минулому російської й світової науки, залишаються класичними зразками в цій галузі. Він розглядав науку як процес, любив її минуле, сучасне, та більше всього — велике майбутнє.

Серед усіх напрямів різнобічної діяльності В.І. Вернадського провідне місце займала мінералогія, особливо в перший період його наукової роботи. Розглядаючи мінералогію як хімію земної кори, вчений включав у цю науку дослідження рідких і газоподібних сполук. Він зв'язував процеси життя на Землі з утворенням і зміною мінералів, з'ясував роль окремих елементів. В результаті на наступному етапі своєї діяльності виокремив нові наукові дисципліни — геохімію й біогеохімію. Як глибокий природодослідник, В.І. Вернадський прагнув охопити всі хімічні процеси, що відбуваються у земній корі, зв'язуючи мінералоутворення із сонячною енергією, з енергією рослинного й тваринного світу, а також із радіоактивними процесами. Він ретельно вивчав земні оболонки, в яких проходить мінералоутворення, вказуючи разом із тим на поширеність у них різних елементів. В результаті вивчення природних хімічних процесів нові науки (геохімія, біогеохімія та радіогеологія) розширили межі пізнання природи й дали в руки людства можливість більш широкого використання природних багатств.

В.І. Вернадський по праву вважається основоположником сучасних уявлень про *біосферу*, як оболонку земної кулі, зайняту живою речовиною. Ця жива оболонка включає в себе частину атмосфери (тропосферу) на висоту 10—15 км, всю водну оболонку й верхню частину поверхні Землі на глибину до 2—3 км. Але ж, як відмічав вчений, біосферу не можна вважати просто тонкою плівкою на земній поверхні. Біосфера багатша-

рова і за площею в тисячі разів перевершує її. Жива речовина акумулює в собі значно більше енергії, ніж речовина косна (це гірські породи неорганічного походження, які є середовищем для проживання живих організмів). Вчення В.І. Вернадського про біосферу увійшло в основу науки про охорону природи.

XX століття стало відправним для переходу біосфери в *ноосферу*, тобто сферу розуму (Вернадський, 1940), оскільки людство досягло ролі планетної біогеохімічної сили. Найбільш чітко цей перехід намітився в 1940—1950 рр., що стали початком атомної й космічної епох. До цього часу вже не збереглося ні одного куточка на планеті, де був би відсутнім тією чи іншою мірою вплив людини на природу. Внаслідок багатьох історичних і соціально-економічних причин у біосфері виникли своєрідні критичні осередки, де корінним чином був порушений механізм біохімічної й енергетичної рівноваги. Тому проблема раціонального використання природних ресурсів нині набуває надзвичайної гостроти.

В нашій державі на честь першого президента НАН України, академіка В.І. Вернадського його ім'я присвоєне Інституту загальної та неорганічної хімії, Центральній науковій бібліотеці НАН України, Таврійському національному університету.

Найвищою відзнакою НАН України, яка присуджується за видатні досягнення в галузі природничих технічних та соціогуманітарних наук, науковій праці, відкриття та винаходи, що мають важливе наукове й практичне значення, є Золота медаль імені В.І. Вернадського Національної академії наук України.

Високо оцінюючи видатні заслуги В.І. Вернадського перед світовою наукою й людством, 2013-й рік оголошено ЮНЕСКО роком В.І. Вернадського.

М.В. КРУТЬ

Інститут захисту рослин НААН